

Чыганак: Эхмәт Ерикәй (1902-1967) : Шагыйрь һ.жәмәгать эшлеклесе Эхмәт Ерикәйнен тууына 100 ел тулуга багышланган метод.-библиогр.ярдәмлек / Татар.Милли қ-ханәсе; Төз.З.Ә.Жамалиева. – Казан: Милли кит. – 2002. – 16 б.

“Ерикәй айлыгы” әдәби-музыкаль кичә белән тәмамлана.

Жырчы шагыйрь (Әдәби-музыкаль кичә)

1 алып баручы. Эхмәт Ерикәй – күпсанлы жырлар һәм романслар авторы буларак танылган шагыйрь. Аның композиторлар белән бергәләп иҗат ителгән “Дуслык турында жыр”, “Ике йолдыз”, “Көтәм сине”, “Онытырга мөмкин түгел”, “Дустыма”, “Татарстан” кебек жырлары бүген дә яратып жырлана.

*Жыр башкарыла. “Дуслык турында жыр”,
С.Сәйдәшев көе.*

2 алып баручы. Эхмәт Ерикәй 1902 елның 16 декабрендә Уралның көньягында утырган Өлкенде авылында ярлы крестьян гайләсендә туда. Шигъри автобиографиясен ул түбәндәге юллар белән башлап жибәргән:

*Энкәй мине кырда тапкан—
Табигать кочагында.*

*Кендек әбие булмаган
Минем туган чагымда.*

*Түмгәк миңа мендәр булган,
Түшәк булган яшь үлән.*

Энкәй минем битне юган

Үләндәгә чык белән.

1 а.б. Өлкенде башка татар, башкорт авылларыннан бер яғы белән дә аерылмый. Кечкенә, ярлы йортларда хезмәт ияләре — игенчеләр, ә алты почмаклы, кояшка караган чардаклы, яшел калай түбәле йортларда бер-ике авыл бае һәм мулла гайләләре яши.

Кыш көннәре кар астында калган өйләрдән көртләр ерып урамга сукмаклар чыга. Иртәләрен малайлар шул сукмаклардан олы юлга чәчелеп, укырга йөгерәләр. Алар арасында нәни көтүче Әхмәт тә бар. Көтүчелек аңа укуны көзен башкалардан соңрак башларга, яз житкәч, элегрәк ташларга мәжбүр итә.

2 а.б. Шигырь уқыла.

Сигез яштә идем, чыбыркыны

Сажин ярым итеп үрдем мин.

Яштәшләрем мавыгып уйнаганда,

Көту көтеп кырда йөрдем мин.

Сайрап кошлар тынып йоклаганда,

Тора идем таңнан иртәрәк.

Назланмадым, көн иттем мин үзем

Сыербикәләрне иркәләп.

1 а.б. Шулай да ул иптәшләреннән артта калмаска тырыша. Авылдан өч чакрым ераклыктагы көтепханәгә йөри. Ул анда татар һәм рус язучыларының әсәрләре белән

таныша, аның китапка булган хөрмәте артканнан-арта бара.

Менә беренче империализм сугышы башлана. Өлкенденең таза-сau ирләре, егетләре фронтка китә. Кечкенә Әхмәт солдаткалар очен хатлар яза. Бу эш аны кешеләрнең кайғы-сагыштарын, аһ-зарларын үз күңделеннән кичерергә өйрәтә.

Үсә төшкәч, ул аулак өйләрдә, жыеннарда һәм түйларда төрле такмаклар чыгаруы һәм шунда ук, аларны үзе гармунда уйнап, жырлап бирүе белән таныла.

2 а.б. Илебез буйлап “Марсельеза” һәм “Интернационал” авазларын яңгыратып, Бөек Октябрь революциясе давылы шаулап үтә. Ярлы игенчеләр дә, көтүчеләр дә, жирле, ирекле һәм хокуклы кешеләргә эйләнеп, совет гражданнары дигән исемгә ия булалар.

Совет власте урнашуның беренче көннәреннән үк ул жәмәгать оешмаларында эшли. Ленин комсомолы сафына алына. Авылда комсомол ячейкасы секретаре вазыйфасын үти. 1924 нче елда аны Коммунистлар партиясенә әгъза итеп алалар. Шуннан соң ул 1927 нче елга кадәр партиянең волость комитеты секретаре, Мәсәгүт кантонының участок судында халық судьясы һәм партиянең кантон комитетында агитация һәм пропаганда бүлеге мәдире булып эшли.

1 а.б. Әхмәт Ерикәй 1927 нче елда Мәскәү журналистлар институтына укырга керә. Укыган чагында үзәктә чыга торган газеталарга мәкаләләр яза.

Укуы беткәч, Идел, Урал, Себер, Казахстан якларында була. Яңа салынган Төрксисб тимер юлын күрә, яшь шәһәрләрнең берсе Магнитогорскига бара.

1933 нче елда машина-трактор станцияләре каршында политбүлекләр оештырылгач, Чистай машина-трактор станциясе газетасында жаваплы редактор булып эшли. Ниһаять, Мәскәүгә кайтып, тулысынча әдәби иҗат эшенә бирелә. Аның шигырьләре, жырлары һәм әдәби очерклары татарча чыга торган газета-журналларда күренү белән бергә үзәк матбуғатта да еш басыла.

Жыр башкарыла. “Юлар”, Л.Айтуганов көе.

2 а.б. Бөек Ватан сугышы елларында Әхмәт Ерикәй аеруча зур дәрт белән иҗат итә.

*Сугышка, иптәшләр, сугышка!
Халыклар, басыгыз сафларга!
Бөтен ил бер булып чыгабыз
Ватанни дошманнан сакларга!
Кул суза жирәнгеч фашистлар
Бәхетле илдәге уңышка.
Сугышка, иптәшләр, ин соңы,
Иң каты, ин кискен сугышка!*

1 а.б. Сугыштан соң ул 1945 елдан 1950 елга кадәр Татарстан Язучылар берлеге рәисе булып эшли. Ике тапкыр СССР Югары Советына депутат итеп сайланы. Хөкүмәтебез тарафыннан орденнар һәм медальләр белән бүләкләнә.

2 а.б. Әхмәт Ерикәйнең язмышы — гади совет кешесенең язмышы. Ул үзенең тырышлыгы һәм омтылучанлыгы белән мохтаҗ ялчыдан танылган шагыйрь дәрәҗәсенә күтәрелгән. Мәңгүләр, әлбәттә, Совет власте, Коммунистлар партиясе мөмкинлек биргән. Шуңа күрә дә шагыйрь “Без партия белән көчлебез” дигән шигырендә:

*Куллар бәйле иде, чишедделәр,
Жирсез идең, жирле булдык без,
Яңа Россияне матур итеп,
Дуслык йорты итеп кордык без.
Күәтләндек миллион елгалардан
Күшүлүп аккан идел төсле без.
Кошлар канат белән көчле булса,
Без партия белән көчлебез.*

дип жырлый.

1 а.б. Әхмәт Ерикәй — лирик шагыйрь. Аның шигырьләре илебездә күтәрелгән актуаль мәсьәләләргә аваздаш булып яңғырыйлар.

Ул жырларында халык ижатыннан файдаланырга ярата. Халыкчан чагыштырулар, шигъри бизәкләр, тапкыр мәкалъләр шагыйрьнең ижатын баетуга ярдәм итәләр.

“Илен саклаган — өен саклар” дигән халык сүзләре белән авторның:

*...Бала чакта миңа Ватан иде
Шул кечкенә генә авылым.*

*Үзгәреш зур! Бүген инде менә
Нинди бөек минем Ватаным!
Россияне, бөтен Союзны мин
“Ватаным”дип горур атадым,—*

дигэн юлларында мәгънә уртаклығы ачық күренеп тора.

2 а.б. Аның лирик парчаларында юмор жиңелчө үрелеп барған кебек, сатира да зур урын алып тора. “Бал корты”, “Былбыл тирөсендә” кебек әсәрләре тырнак астыннан кер ээләүчеләргә, кеше уңышын күрә алмаучы көнчеләргө каршы үткен итеп язылган.

*Бар бөжәкләр жыельышканнар, гөж киләләр,
Бал Кортының эшләгәнен тикшерәләр
Борының жыера-жыера Шөпшә сөйләп китә:
“Эшне яхши табарга”, —дип тәкъдим итә.
Ләкин аңа замечание да кирәк, ди
Аның балы чутки бераз төчерәк, ди.
“Шөпшә артык мактады бит, диеп уйлап,
Чебен чыга без-без килеп, кызып, дулат:
“Төче генә түгел балы, ябышкак, ди,
Менә шунсы аның безгә табышмак, ди.
Аяк ябыша шуши балга басыйм дисәң,
Авыз ябыша, рәхәтләнеп ашыйм дисәң.*

1 а.б. Әхмәт Ерикәйнең дуслык-туганлық хисләре белән сугарылган “Рус кардәшем”, “Украина”, “Кытай

кардәш” һәм “Һиндстанлы дусларга” кебек әсәрләре аның дөнья тынычлыгына зур әһәмият бирүен, халыкларның сугышсыз, тату торырга, бәхетле тормышта яшәргә омтылуын ачык чагылдыралар.

*...Күргәнem юк ямъле Һиндстанны,
Кичкәнem юк Ганғы суларын.
Исемең белмим, гүзәл,
Телең белмим, гүзәл,
Сокландыра ләкин жырларың,—*

дигән юлларда автор үзенең сабыр, тыйнак алымы белән күңелне йомшак сыйрап, шул без күрмәгән ерак Һиндстанны якынайтып, яраттырып үтә.

1 а.б. Шагыйрь белән композиторлар бергәләп тудырган иҗат жимешләре соңғы елларда аеруча күбәйде. Бу өлкәдә Әхмәт Ерикәй күренекле урын алыш тора. Аны жырлар шагыйре дип атасак, арттырып әйтү булмас. Әхмәт Ерикәй шигырьләренең өч йөздән артыгына татар һәм рус композиторлары тарафыннан көйләр язылган.

Жыр башкарыла. “Татарстан”, Р.Яхин көе.

2 а.б. Әхмәт Ерикәй — киң күңелле, сабыр холыклы, рухи яктан бай бер шәхес иде. Ул үзенең шигырьләре һәм жырлары төсле иде. Бу охшашлыкны аңлавы қыен түгел: шагыйрь үзенең һәр әсәрен диярлек үз йөрәгә, үз күңеле аша уздырып иҗат итте.

Андый шагыйрьләр үз әсәрләрендә, әсәрләре кешеләр күңелендә мәңге яши.